

משום טעמי בטחון, טרם הגיעה השעה לניתוח כולל ופומבי של לקח המלחמה כמלואו. ברם, מן הראוי לציין כמה ציונים העשויים להבהיר ולהסביר את גורמי הנצחון העיקריים, ביניהם את נקודות-התורפה של האויב, אשר כמובן, הפקנו זמן תועלת. והגם שבצאות ערב שונים היו אפשר בכל זאת לסכם את החולשות המשותפות פחות או יותר, לכולם. להלן העיקריות שבהן:

● מלחמת מדינות ערב בישראל היתה מלחמה שלשליטים כפו על עמיהם, שלא מצרכיהם האורגניים של עמים אלה, כלומר שלא לשם הגנה על קיומם או על חירותם. עובדה זו היא שריפתה את כוח עמיתו של האויב וגרמה ש"יילקה ברוח נמוכה, בעוד שהישוב העברי נלחם הפעם למען קיומו וחירותו, — מלחמת אינדיבידואל, בבחינת סיכויי האחרון, תוך ידיעת תוצאות כשלונו האפשרי וצדיקת מטרותיו. הצבאות הערביים לקו בחוסר מיקוד עליון אחיד, בבחינת רשות-מלחמה עליונה לכל החזיתות. ממשלות ערב היו מחולקות ביניהן, לפי אהדותיהן השושלתיות ולפי יגודי האינטרסים המדיניים שלהן ואילו כל אחת כשלעצמה לקחה בחוסר אחדות אומית וחברתית בתחומיה. היא, כל אלה היו שיגים לעזרה ההדדית, שעשויות היו להגיש לו, ובשל לחיאתם כוחותיהן ולניצול נקודות-התורפה בחזיתותיהן, ובשל כך חלשה היתה עמיתן כשגויצ תור האופנסיביות שלנו.

● לעומת אלה, במחנה אנו, שררה בדרך-כלל אחדות לוחמת. כל העם על כוחותיו המדיניים, סרו למרות אחת ונלחמו בסיקוד-עליון אחיד, במלוא המשמעות המתחייבת מכך.

● האויב לא מיצה את מלוא הפוטנציאל של כוח-האדם שלו. למעשה גייסו ממשלות ערב צבאות קטנים לגבי אוכלוסייתן, אם כי בצמצומם זה, עלו מבחינה מספרית, על כוחות צה"ל, אולם לא כדי השגת יתרון מרבי. עובדה זו מתבארת בנחשלותם הכללית של המשטרים הפאודליים בארצות ערב, שאיכות שליטיהן למצב המדינה-העם, ופחדם מפני תסיסה חברתית הכרוכה בהרמתם של אלה משפל הבערות והתחלואים שבהם הם נתונים, הצבת הצבאות הסדירים על הגנת המשטר הפנימי, בלא עתודה עממית מאורגנת — שמא יקום העם המאוחד, על שליטיו.

● כנגד זאת, היישוב העברי מיצה את כוח-האדם שלו מיצוי כוללני. היחס המספרי של הכוחות המדיניים, לגבי האוכלוסייה, הכריע לטובתנו.

האש"ר הראשונה. רבים מהלוחמים — טוראים ומפקדים — רכשו נסיון קרבי אישי. הוא הדין לגבי המסגרות היחידות, חיות, החל מהחוליה והיחידה, דרך המחלקה, הפלוגה והגדוד וכלה במסגרת החטיבה. רוב רובן של היחידות הפולטות, היו חסרות נסיון קרבי כלשהו, הגם שהיו מאומנות יפה, במסגרות פשוטות, סטנדרטיות. אמנם, הלגיון העברי ירדני, וזה לנסיון כלשהו בדיכוי המרד של ראשי-על, בעיראק, וכן גם בשולי המערכה הבריטית על סוריה, ב-1941, אולם היה זה נסיון מוגבל בתכנון הצבאי.

● צבאותיהם הסדירים של הפולשים זוללו בכושר הלחימה של המפקדים המקומיים. דבר זה הוציא מעגל הלחימה אלפי גברים בריאים, המטיבים להכיר את הארץ והכשירים רים מלחמת-גדילה בעין. עובדה זו לא רק שהגבילה את היקף כוחותיהם המדיניים אלא שהשאירה רבים ללא ארץ גוף ולא נפקיד כלשהו במאמץ-המלחמה, וכך גיטלה מהם האפשרות אפילו להגן על כפריהם במיעלות. גישה זו גם הגדילה את מספר המועמדים למחנות הפליטים, שהרי טב"ע הבר כי אוכלוסייה בלתי מאורגנת במסגרת הגנתית, תהיה נוטה להכלה במוסדה, לאחר כשלונו של צבאות מדי שיעיהם. לא כן אירע ביישוב העברי: ה"הגנה" רתמה למאמץ המלחמה את רוב האזרחים. ארגון של כל הנקודות העבריות במערכת קנה-הנגרות — וביחוד בהתיישבות החלוצית, בספר כבורף, — עשתה את האזורים העבריים לרשת מצודות-קיפוד שהותה את שלד מערכת ההגנה של היישוב והמדינה. דבר זה לא רק ששילב את רוב חלקי הציבור במאמץ-המלחמה, והפחית את תועפות הבהלה והנייה למנוסה, אלא ששרר חלקים גדולים של חיל-השדה מתפקדי-הגנה כבילה ואיפשר יחד עם זאת את התרכזותם לצורך תפקידים העיקריים — מיגור האויב בדרך של אופנסיב. אין ללמוד מכך שהכל היה שפיר במחנה. הנשיאה בעול המאמץ והלחמים לא התחלקו במידה שווה: התעשייה הכללית לא נוצלה במידת הצורך והאפשרות. לא חסרו נהגים מרוח-מלחמה ומעסקי ספרות ועוד מספר ליקויים שגב"עו מטיבו של המשטר המדיני והציבורי הפנימי. אך על הכל היה מיגור ניכר בגיוס כוח האדם ויצודו בשעה הנכר נה והמצופה, ברם, ככלות הכול, הארגון הציבורי הפנימי של היישוב העברי עלה לאין ערוך על זה של אויביו והוא תרם את חלקו בנצחון.

דויתם. אין ספק כי יעילותו של שירות המודיעין, הייתה אחד הגורמים העיקריים בתכנון ובביצוע הנכון של מרבית מבצעיו.

● חולשה נוספת במערכות האויב נבעה מליקויי המשיב טר והנהוג בצבאותיו. המבנה הפיאודלי של החברה הערבית שרר, למעשה, גם בחיי הצבא. המעמדות השליטים בכל-כלה ובשלטון האזרחי, היו את מעמד הקצונה בצבא, אפי"ל לא בשעה שמכה ומכה מהם לא התאמו לתפקידיהם. אילו, בני המעמד הנמוך כביכול, — הארטיים והפועלים — היו את שורות הטרואים ושימשו, מה שמכנים "בשר לתות" חיים. המרחק בין הטרואים למפקדים, בכל הנוגע ליחסי יום-יום, רמת-האימה, נשיאה בעול, ומידת-הסתכנות, היה גדול עד מאוד. רוב הקצינים זוללו בחייליהם ורוב החיילים שטמו את קציניהם, וכך נתהוותה ביניהם מחיצה, ואוירה של אי-אמון השתררה בקרב חלק ניכר מן היחידות. ליכוד דם של הצבאות, שהיו נזאי ראשוני להצלחה — נתרופף. אם בימים כתיקונם היה בכוחה של המסגרת והמשמעת הפורמאלית, לקיים את ליכודן של היחידות, הגה בימים קשים של מלחמה, גבר הריסון הליכודי ותערער במידה ניכרת. לא כן היה בצבאנו. ברוב היחידות שררה צמיחות בין המפקד דים לטרואיהם וליחידותיהם. היכרות אישית, היעור הבד"ל עם המפקדים, יחסים של חברות בין הלוחמים לכל דרגותיהם, העמיקו את האמון ההדדי, הגבירו את הליכוד ביחידות, ועם זאת אף את יעילותן, נהגו ומשטר זה, לא רק שלא פגע במשמעת אלא הגביר אותה, שכן, הכרה היתה יסוד מוסד, בשעה שגיבוי המשטר והסדר שימשו רק אמצעי שני במעלה, אם כי אמצעי שאין לחתר עליו.

● המפקד העברי, ביחוד בדרגות הראשונות והבינוניות, עלה בהרבה על המפקד הערבי, כמנהיג קרבי וכמנהיג. כל היודע את חשיבותו המכרעת כאדם המשפיע במישורין של הלוחמים והאזרחי באורח בלתי אמצעי על הנחלת הקרב, יבין על נקלה כי רמת הסיקוד הייתה אחד המנוסים הראשונים במעלה, בהשגת הנצחון.

● עבוד שהצבאות הפולשים היו זרים בארץ, ואף הנשאו על ערביי המקום, שאותם הם אמרו להושיע, כביר כול — הגה רוב הלוחמים העבריים החתיקים, ביחוד המפקד דים, היטיבו להכיר את הארץ ולהיעזר במבנה הטופוגרפי, בעיצוב הנצחון.

כך נצחנו!

סמך
ינאל
אלון

של צבאות-האויב. ארגונו של צבא חדיש, הוא מפעל מורכב ומסובך. הבנת קורנות המלחמה, ידיעת השימוש באמצעי הלחימה החדישים והפעלתם המדויקת של מכשירים טכניים, מחייבות רמה השכלתית ותרבותית גבוהה, ביחס. ואילו צבא אות ערב לא תמיד הפעילו ביעילות מספקת אף אותם אמצעים שהיו בשרותם, אם כי גיעו לרמת-פעולה גבוהה, לגבי הברות שררה בכלל בשרותיהם. לזכרונם, היתרון האינטי לקטואלי של הלוחמים העבריים הגביר את יעילות כוחותיו. זו ואיפשר לנו לנצל ניצול נמרץ את מעט נשקנו, אף להגיע לכושר קטני גבוה.

● הצבאות הערביים למדי את מיבניהם וחיכו את אורחות לחימתם של צבאות אירופיים, מעשה תעתיק, ללא אבחנה, בלא לסגלם לנתונים השוררים. מבנים אלה אצל עמי אירופה, נוצרו, בדרך של התפתחות היסטורית, אולם לא התאימו לתנאיהן הכלכליים המדיניים והמנטליים, המיוחדים לארצות ערב הנחשלות. מאכן ודאי גם נבעה העובדה שהגיבוי הערביים נקטו דרכי-לחימה ותכסיסי-קרב פשוטים וברמה נמוכה ביחס, כשאויבם מספר לוחמים. הם נזחו כללה את ניצול דרכי הלחימה הזעירה (כתוספת והשלמה למערך כוח הצבאות הסדירים), שיטה ההולמת יפה את אופיים ובשרם של הערבים, המתאימה לנוף הארץ ולנתוני המערך. כה, כנגדם, היטיבו רוב מפקדינו, ללמוד מניסיונם של צבאות זרים, אולם עם זאת נשארו נאמנים לגישתם המקורית בהתייחסם את המבנים ואורחות-הלחימה לתנאיהן המיוחדים בכוח אדם, בכמות ואיכות הציוד שברשותנו, בטיב האויב, ובנסיבות המדיניות, וכן בשאר גורמים יציבים ובשתנים. הגמ"ח שית האופרטיבי, שהיתה תוצאה גורם כאחד, היא שהייתנו, ללא ספק אחד הגורמים הראשיים שסללו את הדרך לניצחוננו. בהשארית פתח למעוף, ליוזמה, לרוח תוקפנית ולמיצינות פתרונית דינאמיים לבעיות המתחלפות, חדשות לבקרים, עלות ורדת עם השתנות המצבים. בזכותה נוצלה אסטרטגיית הגישה העקיפה, עד כדי מיוזמה הגמור, מכעט. היא עזרה אורחות לחימה גמישות, — ביחידות גדולות כבי יחידות קטנות, לפי שיטות הלחימה הסדירה ולפי דרכי הגוליה, וכעל לכל נקטה שילוב נכון של שתי שיטות גם יחד, בפעולות-יוזם ובפעולות-לילה, בהתאם לצרכי המלחמה. רבנותיה זו וברכי הפעלת החיילות, איפשרה לנו במקרים רבים, להפתיע את האויב ולהכריעו ללא עדיפות בכניסונו ובאש — שכן ההפתעה, כידוע, הנה עקרון ראשי שון במעלה במלחמה.

● החלטת המנהיגות הערבית בראשית המלחמה, לפי גות את האוכלוסייה הערבית מאזורים מעורבים שנכבשו, ההל"טה שנתכונה להקל על היערכות האויב, — נמצאה מחבלת קשות במערכותיו ומביאה בדעיבה, תועלת צבאית מדינית למערכתנו. מסתבר, כי בהחלטתם זו נתכוננו מדינות ערב לשני זברים: ראשית, למנוע אפשרות של היחצרות יחסים תקינים בין יהודים וערבים באזורים הכבושים, ושנית, "לנ"קוט שטחים" לקראת פלישתם הקרובה. אסטרטגיה זו הפכה להם לרועץ מבחינה צבאית, לא פחות מאשר מבחינה מדינית. עם ראשית הפינויים המתכוננים, נתערערה רוח הערבים, והפינויים הפכו לבריחה המונית אשר הוסיפה נטל ארגוני על הנהלת המלחמה הערבית. חסמה את עורקי התחבורה של האויב, בשעת הקרבות, ונשאה עמה רוח תבוסות את מרכזי העורף הערבי. דבר זה הקל הרבה על כוחות ה"הגנה", ולאחר מכן על ירושם, הצה"ל, לטהר אותם שטחי שפר, שבהם הייתה האוכלוסייה הערבית סכנה ישירה. עובדה היא כי יהודים פינו אוכלוסים בממדים זעירים, ורק יסודות בלתי לוחמים, וקנים וילדים וחלק מן הנשים — ממקומות מסוכנים ביותר, דבר זה חיזק את איומן-הצבור במגינים וליכד את האזרחים במסגרת המלחמה.

● נספח ליתרון שיטות האימונים והתפיסה הטקטית של מרבית יחידותינו, נהנינו גם מיתרון הנסיון הקרבי המוקדם. חלק ניכר של הלוחמים הישראליים עברו את "טבילת האש" הראשונה, ונתנסו במלחמה בימי המאורעות, בפלוגות המשיב מר והבטחון. כמה מהיחידות העבריות שירתו עם הצבא הבריטי, בימי מלחמת העולם באיטליה, ועל כל אלה, במאבק, ביבשה ובים, נגד הכוחות הבריטיים שהגנו על משטר המנדט בסוריה, נגד היחידות ה"הגנה", ובראשן חיל הפלמ"ח, רכשו יסיון לחימה רב-ערך בשני שלבי המלחמה הראשונים נגד הערבים המקומיים וה"התנדבים" מארצות השכנות, בטיב שלטו הצבאות הסדירים. אכן, נכון הדבר שנסיון חיוני זה לא כלל בתוכו הכשרה מספקת למסגרות המודרניות עם צבאיות סדירים ונדולים, ביחס, אולם הוא שימש, ללא ספק, הזדמנות יפה לרוב הלוחמים לעבור את משבר "טבילת הגנה", והן שהכריעו את הכף.

● שירות המודיעין הערבי נחל כשלונות קשים, לא כל-כך בטיב הידיעות ששאב על כוחותינו, מבחינה מספרית, אלא בעיקר בהערכת איכותם של לוחמנו מבחינה נפשית וצבאית. בשל כך זולל האויב ביכולתנו, הקול ראש בתכנון משימות וחשף נקודות-תורפה קלות וחזותיות. הפולשים הישלו את חייליהם במלחמת-בזק שנצחנה מובטח הוא בלא לתבוע מהם מאמצים וקרבות. ועל כן לא היו נכונים למלחמה עקשנית. מיגעת ועוקבת-הדם, איז פלה, איפוא, כי רוח הציבור הערבי וצבאותיו שחה, משנודעה להם האמת, ובמקום תקווה והתלהבות השתררה, ברחוב הערבי, דכאון ואפס-תוחלת, שכמוהם בשעת מלחמה כמפלה למצאה. כנגד זאת, שירות המודיעין הצבאי שלנו ביחוד מודיעין-השדה, לא הסתפק בלתי קוט ובהמצאת ידיעות ועובדותיו לרוב, אלא גם השכיל לפרש את תוכנן ככל האפשר ולהסיק מהן מסקנות נכונות על אודות תכניותיו של האויב, על כוחו וליקויו. רבים מהמפקדים עשו שימוש מועיל בידיעות שנמשרו להם ואף הקדישו להן מעט ממצעם להגברת יעילותן של מדור המודיעין והסיירות ביח"ח

● נספח ליתרון שיטות האימונים והתפיסה הטקטית של מרבית יחידותינו, נהנינו גם מיתרון הנסיון הקרבי המוקדם. חלק ניכר של הלוחמים הישראליים עברו את "טבילת האש" הראשונה, ונתנסו במלחמה בימי המאורעות, בפלוגות המשיב מר והבטחון. כמה מהיחידות העבריות שירתו עם הצבא הבריטי, בימי מלחמת העולם באיטליה, ועל כל אלה, במאבק, ביבשה ובים, נגד הכוחות הבריטיים שהגנו על משטר המנדט בסוריה, נגד היחידות ה"הגנה", ובראשן חיל הפלמ"ח, רכשו יסיון לחימה רב-ערך בשני שלבי המלחמה הראשונים נגד הערבים המקומיים וה"התנדבים" מארצות השכנות, בטיב שלטו הצבאות הסדירים. אכן, נכון הדבר שנסיון חיוני זה לא כלל בתוכו הכשרה מספקת למסגרות המודרניות עם צבאיות סדירים ונדולים, ביחס, אולם הוא שימש, ללא ספק, הזדמנות יפה לרוב הלוחמים לעבור את משבר "טבילת הגנה", והן שהכריעו את הכף.

● האסטרטגיה ההתיישבותית היתה, ללא ספק, היסוד האיתן שעליו הושתתה הגנת היישוב ומכוחה הושג הנצחון. במשך חמש-עשרה השנים שקדמו למלחמת השחרור נקטו המוסדות המיישבים, בהדרגה ה"הגנה" ובהשפעתה, אסטרטגיית התיישבותית, שהתחשבה בצרכים הגנתיים הכל-אמצעיים לא פחות מאשר בבעיות הבטחון של כל נקודת יישוב בפני עצמה. השבצת יישובים חלוציים, בעיקר קיבוצים, לתוך אזורים ערביים טהורים, על אף הדאגות והקשיים שהסבו ל"הגנה" ולמוסדות המיישבים, בימי שלום ובימי מלחמה, — היה, למעשה גורמים שרתקו כוחות-אויב ושימשו לנו בסיסי-זניקה, בשלב קרבות התנופה. יתר-על-כן, אותם יישובים שהוקמו לאורך עורקי התחבורה שבין איזור ערבי למש"ח, וכן בין הארץ והארצות השכנות, איפשרו לנו, למעשה, לתבר ולפצל את החזית הערבית עוד בשלבי-המלחמה הראשונים, וכן לעצור את שדרות הפולשים, בעצם שלב פלישתם לרצועה-המזל, מספר היישובים ששכנו לאורך צירי התחבורה האויב, היה פחות מהמינומם הדרוש, כדי שיהיה בידי ה"הגנה" לעצור בעד התקדמות האויב, בסמוך לגבולותיה המדיניים של הארץ. השתתפותה הפעילה של ההתיישבות במערך זה, ההגנה על המדינה, לא זו בלבד שחסכה בכוחות-אדם, וקלה על הצבא להשתחרר למבצעים יומיים וסייעה בפתרון הבעיה הכלכלית החמורה, אלא אף העלתה את רוח העמידה של החיילים, שגדוקי באורח העמידה של המת-יישבים. נתברר, למעלה מכל ספק, כי לעתים קרובות הצליחו כוחותינו להחזיק ביישובי-חזית אפילו אם ישבו במקדמות בלתי נוחים להגנה, בעוד שמשלטי-שדה רגילים נעזרו בי לא אחת. למרות שתנאיהם הגנתיים היו טובים יותר, כנראה שאין דומה ההגנה על נקודת יישוב להגנה על "משלט סתם". אסטרטגית "הכיתור המוקדם" מתוך ראייה הגולה, על-ידי הקמת נקודות-יישוב סביב מרכזים ערביים קבעה לא במעט את גורלם, אם פחות או יותר. אין ספק שמרכזים ערביים חיוניים כגון סבירה, וואף עכו, בית-שאן, נצרת ועוד, שהיו מוקפים יישובים עבריים, הקלה על כוחותינו את כביבושם, ואילו אותם מרכזים ערביים שלא היו מכותרים על ידי יישובים עבריים, המלחמה עליהם קשתה בליחור, או שכבושם נדחה לשעה רחוקה ופחות יתרה. נקל לשער מה היה גורלה של ירושלים העתיקה. אילי הספיטה התנועה הציונית לצופף את ההתיישבות החלוצית מסביב לעיר.

● אסטרטגית המלחמה הנבונה של ה"הגנה" וצה"ל, — אף שלא היתה נקיה משיגות, ביניהן מטרות ביותר — שימשה ללא ספק, גורם כביר בהשגת הנצחון. היא נקטה בדרך של התגוננות, (לאו דוקא סבילה), כל עוד הבריטים שלטו בארץ, ועל-ידי כך הגיחה להם לצאת במועד שנקבע, מבלי לתת תואנה לדחות את הפניו, או לבטלם, הזמן נוצל, פחות או יותר, לרכישת ציוד חיוני ולגיוס, וכן לארגון ולאיומן כוחות-תגבורת. היא הודרזה לנצל, אם כי לא במלוא היקף הדרוש והאפשרי, את פינוי הארץ על-ידי כוחות ממשלת המנדט, על-מנת לרכז בטחיים נוספים, להרחיק את הסכנה מעורקי התחבורה הראשיים שלנו, ולערוך את כוחותינו לקראת הכוחות הפולשים. עם שעת הכושר הראשונה עברו כוחותינו מהתגוננות פעילה למערכת חיתוף רבת-ההימנעות מפניוים מבהלים (פרט לנקודות מצטות), העמידה בפני הפתוח שבאסטרטגית "קיצור-קיום", הצילה לנו, למעשה, את כל הגנב, הגליל המערבי ורוב הגליל העליון. כל המהלכים האסטרטגיים הללו היוו את המסגרת העקרונית הרחבה, ששימשה יסוד למהלכים הטקטיים. אכן, נכון, כי לא נעדרו גם שגיאות, הן בהנהלת המלחמה והן בביצועם של אי-אלה מבצעים. אולם השיגה העיקרית לא היה כל-כך בעצם המבצעים שנשללו כשם שבהספקת המבצעים כטריק-עת, או במבצעים אלה הוחל בהם כלל. דבר זה נכון לגבי כל שלבי המלחמה, ובעיקר לגבי השלב האחרון, כשהאפשרות לחסל את צבאות-האויב, ליכוד בארץ ישראל השלמה ועם זאת להשיג שלום ברי-קיימא, תחת שבי-תנשק, היו בגדר השגנו המעשית של צה"ל.